

**ASHTARXONIY UBAYDULLAXON LL NING DAVLATNI
MARKAZLASHTIRISH YO'LIDAGI HARAKATLARI .***Umiddjon Ibragimov**Buxoro Davlat Pedagogika Instituti**1 Tarix 23 guruh talabasi*

Annotatsiya: Ushbu maqola 1702 - 1711 yillarda hukumronlik qilgan Ubaydullaxonning davlatni markazlashtirish yo'lidagi qilgan ishlari haqida batafsil malumot beriladi .

Kalit so'zlar: Balx , jung'orlar , jo'ybor shayxlari , Mahmudbiy , Muhammad Muqim Sulton , qo'shbegi , otaliq, Samarqand, markazlashgan, Bibi Podsho

Ubaydulla ibn Subxonquli ibn Nodir Muhammad 1681 yil Buxoroda tug'ulgan .Otasi Subxonqulixon o'limidan oldin nabirasi Muhammad Muqimxonni taxt vorisi etib tayinlaydi . Subxonqulixon vafot etganda Muhammad Muqimqulixon Balx viloyatining hokimi edi. Ammo kuchli qo'shin va ulamolar madadiga tayangan. Ubaydulloxon Buxoro taxtini egalladi va 1702 - 1711 yillarda hukumronlik qiladi. Ubaydulloxon murakkab vaziyatda Buxoro taxtini boshqaradi . Bu payda davlat iqtisodiy tanazzulga uchragan , bundan tashqari jung'orlarning Samarqand va boshqa shaharlarga hujumlari ham avj olgan edi. Ana shunday sharoitda Ubaydulloxon davlatning iqtisodiy saloxiyatini yuksaltirishga qaratilgan choralar ko'rdi .Uning davlatni markazlashtirish yo'lidagi Samarqand , Hisor , Shaxrisabz va Termizga qilgan yurishlari natijasiz tugagan bo'lsa ham , Balxni egallashga muvoffaq bo'ldi .Manbalarning guvoxlik berishicha , Ubaydullaxon Balxni egallagach , qo'shindagi otlar va tuyalarning dexqonlar dalalarini payxon qilmasligi haqida buyruq beradi.Bu bilan u o'ziga soliq to'lovchi axoli manfaatlarini ko'zlagan va oddiy axolini o'ziga o'dirishga harakat qilgan.

Shunga qaramasdan Ubaydullaxonning mahalliy hokimlar hamda amirlarning ayirmachilik harakatlarini sindirish yo'lidagi ko'plab sayxarakatlari tegishli samarasini bermadi.Ubaydulloxon davlatdagi boshqaruv apparatida islohot o'tkazishga harakat qilib,ko'plab amaldorlarni mansabidan chetlashtirdi.Ularning o'rniga hunarmandlar va savdogarlarning farzandlarini mansablarga tayinladi.Shuningdek u mamlakatdagi yirik yer egalari bilan jo'ybor shayxlarining soliq imtiyozlarini ham bekor qildi. Ammo,Ubaydullaxonning bu harakatlari unga norozi kuchlarning ko'payishiga xizmat qildi ,xolos.

Ubaydullaxon mustaqil amirlarning iqtisodiy saloxiyatiga zarba berish , davlat xazinasini boyitish hamda mamlakat moliyaviy qudratini boyitish maqsadida 1708 yilda pul isloxotini o'tkazadi . Bu isloxotga ko'ra , xazinada mavjud hamma kumush

tangalar eritilib ,har biridan 4 ta kumush tanga zarb qilindi .Qiymati past bo'lgan yangi tangalar eski tangalar bilan bir xil muomilada bo'lishi elon qilindi .Ammo , zarb etilgan past qiymatli tangalar bozorlarda savdogarlar tomonidan olinmasdan do'konlar yopib qo'yildi .Natijada axolining noroziligi kuchayib , Buxoroda qo'zg'olon ko'tariladi.Bu qo'zg'olon katta qiyinchilik bilan bostirilgan bo'lsada , mamlakatdagi axvol yaxshilanmadi.

Ubaydullaxon davrida jung'orlar Movarounnahr hududiga harbiy yurishlarini amalga oshirdilar.Ular Toshkent va Samarqandga havf sola boshlagach,xon o'z qo'shini bilan ularga qarshi yurishni amalga oshirdi.Ubaydullaxon davrida jung'orlar Movarounnahr hududiga harbiy yurishlarini amalga oshirdilar.Ubaydullaxon davlat ishlariga kelib chiqishidan farqli ravishda hunarmand va savdogarlarning farzandlarini ham jalb qila boshladi. Bu davrda qo'shbegi lavozimiga o'tirib, katta mavqeyga ega bo'lgan To'raquli qo'shbegi kelib chiqishi bo'yicha zodagon oiladan bo'lmay,bu esa saroydagi ko'plab amaldorlarning noroziligiga sabab bo'lganligini ham alohida takidlab o'tish lozim.Shubxasiz ,Ubaydullaxonning markazlashgan davlat sari yo'l tutishi , nizo - parokandalikga qarshi turishi zodagonlar , harbiylar ,yuqori darajadagi amaldorlarning bir qismi noroziligining yanada o'sishiga olib keldi. Bunga katta nufuzga ega bo'lgan Mahmudbiy faoliyatini ham misol qilib keltirish mumkin . Mahmudbiy Balx hokimi bilan birga xon hokimiyatiga ochiqchasiga qarshi chiqadi. Mahmudbiyning tasiri ostida xonning jiyani Muhammad Muqim Sulton (1697 - 1707) Balx hokimi sifatida xon xayotlik chog'idayoq oliy hukumdorlikga davo bilan chiqadi.

Ubaydullaxon o'zaro nizo va ayirmachilikka qarshi chiqib , markazlashgan davlat uchun xarakat qilgan oxirgi ashtarxoniy hukumdori bo'lib qoldi. Ubaydullaxon II obodonchilik ishlariga ham etibor beradi . U Buxoroda madrasa , poytaxt g'arbida Xonobod chorbog'i barpo ettiradi .1711 yilning bahorida Ubaydullaxon mamlakat janubiy sarhadlarini kengaytirish va mustaxkamlash uchun Balxga bormoqchi bo'ladi.Ko'pchilik xonga sodiq amirlar va din peshvosi hamda xotini Bibi Poshshoning fitna isini sezgan holda qilgan qarshiligiga qaramay , xon yo'lga chiqishga qaror qildi. Yaqin kishilar hamda 600 nafar maxsus gvardiya bilan yo'lga otlangan xon Buxoro yaqinidagi Piri Marza chobog'ida ming urug'idan bo'lgan Kuchakbiy (u samarqandlik mahalliy urug' sardori bo'lib ,Ubaydullaxonning Samarqandga yurishi chog'ida aholi yerini tortib olib , qurgan qo'rg'oni buzdirilgan edi . Shu sabab xonga muxolifga aylangan) tomonidan o'ldirilgan.Atiga 30 yil umr ko'rgan Ubaydullaxon Buxorodagi Bahouddin Naqshband qabristonida , "Dahmayi shohon " dagi otasi Subxonqulixon qabri yonida dafn etilgan. Ubaydullaxon vafotidan keyin Buxoro taxtiga yosh Abulfayzxon o'tqaziladi .

Xulosa o'rnida shuni ta'kidlashim kerakki, aynan Ubaydullaxon davri Shayboniylar sulolasi hukmronligida davlatning siyosiy markazlashuvini

kuchaytirishga urinishlar bilan ajralib turadi.Uning ichki nizolarni bartaraf etishga harakat qilib,ilm fan va madaniyatni qo‘llab quvvatlaganligi ham alohida ahamiyatga egadir.Biroq qisqa hukmronligi davomida barqarorlikni to‘liq ta‘minlay olmadi. Lekin shunday bo‘lsada uning davri Movorounnahrning Shayboniylar davridagi qisqa, ammo muhim bir bosqichi bo‘lib hisoblanadi desak,hech mubolag‘a bo‘lmaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar

- 1.B.J.Eshov , A.A.Odilov . O'zbekiston tarixi 2 qism. T – 172-173 betlar
- 2.Akbar Zamonov .Buxoro xonligi tarixi . 208-211 betlar.

